

VRSTE POŠKODB IN STOPNJE OHRANJENOSTI STAREJŠEGA GRADIVA V OBLIKI KNJIGE NA PRIMERU DELA ZBIRKE URBARJEV ARHIVA REPUBLIKE SLOVENIJE

Jedert Vodopivec^{*}, Jana Ludvik^{**}

UDK: 930.25:025.85:347.236.2

Jedert Vodopivec, Jana Ludvik: Vrste poškodb in stopnje ohranjenosti starejšega gradiva v obliki knjige na primeru dela zbirke urbarjev arhiva Republike Slovenije. Tehnični in vsebinski problemi klasičnega in elektronskega arhiviranja. Zbornik referatov z dopolnilnega izobraževanja, Maribor 4/2005, št. 1, str. 312-323.

Izvirnik v slovenščini, izvleček v slovenščini in angleščini, povzetek v angleščini.

Sleherni popis in pregled stanja arhivskega gradiva naj bi med drugim vodil k ugotovitvi o dostopnosti gradiva. Ta vključuje podatke o stopnji ohranjenosti, pogojih hrambe, o dostopnosti gradiva za uporabnike, morebiti pa tudi podatke o konservatorsko-restavratorskih posegih. V ta namen je potrebno vsako arhivsko enoto najprej sistematično pregledati, popisati in analizirati tudi z materialnega vidika.

UDC: 930.25:025.85:347.236.2

Jedert Vodopivec, Jana Ludvik: Report on Damages and Condition of older Hardcoverd Archives of the Urbaria Collection Kept in the Archives of the Republic of Slovenia. Technical and field related problems of traditional and electronic archiving. conference proceedings, Maribor 4/2005, no. 1, pp. 312-323.

Original in Slovenian, abstract in Slovenian and English, summary in English.

The examination as well as the description of archival holdings should enable the determination of their accessibility. These data should include information about the so called conservation degree, storing conditions and accessibility of each item for researchers as well as for an eventual conservation and restoration process. In order to get extremely reliable results the items should be examined systematically, described and analyzed with regard to their physics.

UVOD

Osnovni namen vsakega popisa je olajšati uporabnikom dostopnost do gradiva. Običajni arhivski popisi vsebujejo le podatke, ki se nanašajo na vsebino gradiva, o materialnem stanju pa žal ne povedo skoraj ničesar. Konservatorji Arhiva Republike Slovenije (ARS) si prizadevamo, da bi v arhivske popise zajeli tudi informacije, ki se dotikajo materialnega stanja gradiva, to je tiste informacije, ki so ključne za njegovo hrambo in uporabo. Pričujoči primer je eden prvih načrtnih arhivskih popisov, ki vključuje tudi podatke o materialih, zunanji podobi, poškodbah, strukturnih elementih in stopnji ohranjenosti obravnavanega gradiva. Nastal je v okviru projekta »Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije« predvsem po zaslugi tesnejšega sodelovanja med konservatorji in arhivisti, zlasti z dr. Lilijano Žnidaršič Golec in mag. Danijelo Juričič Čargo.

Na osnovi rezultatov opravljenega razširjenega popisa smo poleg informacije o stanju in dostopnosti gradiva želeli dobiti tudi realno sliko o potrebah po

^{*} Doc. dr. Jedert Vodopivec, Vodja sektorja za konserviranje gradiv na papirju, Arhiv Republike Slovenije, Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana, Slovenija.

^{**} Jana Ludvik, univ. dipl. bibliotekar, 1000 Ljubljana, Slovenija.

konservatorsko-restavratorskih posegih na njem. Pri teh sodelujejo zaposleni Centra za konserviranje in restavriranje ARS. Kar zadeva materialni popis, pa smo se s kolegicama, ki vodita projekt, dogovorili, da bi zaradi obsežnosti fonda v projekt vključili tudi absolvente Oddelka za bibliotekarstvo na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Ti si v sklopu študija pri predmetu o zaščiti in konserviranju pisne dediščine pridobijo ustrezno predznanje, da pri takem projektu lahko sodelujejo. Ideja je, da bi na podlagi prirejenega popisnega obrazca, oblikovanega za popis srednjeveških kodeksov, in iz rezultatov nekaterih diplomskih nalog, pripravili dokončni obrazec za popisovanje materialnega stanja starejšega fonda, katerega enote so nastale v obliki knjige.

Za spoznavanje knjige kot objekta in razumevanje njenega delovanja je idealna srednjeveška knjiga, dovolj velik približek idealnemu modelu pa so tudi rokopisne in tiskane knjige, nastale od 16. do 19. stoletja. Tako po strukturah kot po materialih in delovanju so dovolj blizu srednjeveški knjigi in nudijo raziskovalcu, ki se posveča materialni podobi in ohranjenosti, veliko informacij, mnogo več kot knjiga, ki je nastala v zadnjih desetletjih.

Predmet pričujoče obravnave je del *Zbirke urbarjev* s signaturo AS 1074. Celotna zbirka obsega 191 knjig in je glede na format razdeljena na štiri dele, od katerih je eden, in sicer tisti, ki zajema knjige formata okrog 30 x 20 cm (višina x širina) podrobneje popisani in predstavljeni. Obravnavani del *Zbirke* obsega 68 kosov v obliki knjige vezanega gradiva od 15. do sredine 19. stoletja. Urbarji v tem sklopu nosijo signature I/1u - I/68u, pri čemer predstavlja oznaka I *Zbirke urbarjev* zgoraj definiranega formata. Časovni obseg zajemata najstarejši in najmlajši urbar v tem delu, to sta I/49u iz leta 1458 in I/15u, ki vsebuje podatke iz let 1838-1848.

POPISNI OBRAZEC

Celotna Zbirka urbarjev je torej sestavljena iz 191 urbarjev, kar je dovolj velika vzorčna skupina za izdelavo popisnega obrazca, je pa preobsežna za obravnavo v eni sami diplomski nalogi. Za razdelitev na več morebitnih diplomskih nalog smo se odločili tudi zaradi večje objektivnosti pri pripravi končnega obrazca. Ta naj bi bil dobro premišljen in v praksi preizkušen, saj naj bi služil tudi za popisovanje preostalih urbarjev in podobnega knjižnega in arhivskega gradiva.

Za potrebe tega popisa smo kot osnova uporabili obrazec, izdelan za popis srednjeveških kodeksov¹, ki je prirejen za obravnavano gradivo, razen tega daje uporabniku poleg podatkov o strukturnih elementih tudi informacije glede stanja in dostopnosti gradiva, o vrstah poškodb in stopnji ohranjenosti. Zato je razdeljen v pet sklopov. (Glej prilogo 1.)

V prvem sklopu so navedeni: stanje posamezne knjige v času popisa ter osnovni podatki o njeni zunanji podobi (pisna podlaga, tip in material vezave, dimenzije knjige, število listov, strani, priloženih listov).

Drugi sklop vključuje podatke o že opravljenih oziroma potrebnih posegih na knjigi (na primer restavriranje, konserviranje, prevezava, mikrofilmanje in zaščita knjige) ter podatek o tako imenovani skupni stopnji njene ohranjenosti.

Tretji sklop je najobsežnejši in vsebuje podrobnejši opis posamezne knjige. Razdeljen je na sedem podglavij z ustreznimi vsebinami:

---

¹ Vodopivec, 2000, str. 14-16.

- **KNJIŽNI BLOK:** navedba podatkov o pisni podlagi in tipu knjižnega bloka (enopolni, večpolni, šivani, lepljeni). Pri večpolnih tipih sta podana še število pol in listov v posamezni poli ter podatek o tem, ali je knjižni blok (oziroma pole v njem) povezan;
- **PLATNICE:** obstajajo ali ne obstajajo, stanje platnic, tip opore in material, iz katerega je prevleka ter dekoracija le-te;
- **VEZICE:** število glavnih vezic in iz katerega materiala so izdelane;
- **KAPITAL:** vloga kapitala (strukturni, dekorativni element, lepljen, šivan). Če kapitala ni, je potrebno ugotoviti, ali je bil potrzan ali pa sploh ni obstajal;
- **HRBET:** oblika hrbta (raven, konveksen, konkaven) ter razpiranje knjižnega bloka (normalno, štrleče);
- **ZAPIRALA:** vrsta in oblika zapiral ter material, iz katerega so. V primeru, da zapiral ni, je potrebno ugotoviti, ali so bila potrjana ali pa sploh niso obstajala;
- **OBREZA:** nedekorirana ali dekorirana - če je dekorirana, tudi vrsta dekoracije.

Četrty sklop popisnega obrazca je namenjen posebnostim, ki jih morebiti ima posamezna knjiga. Med takšne posebnosti prištevamo pečate, posebne vrste ovitka, kazalke, inicialne, ilustracije in druge zunanje značilnosti, ki niso tipične, a so lahko odraz določenega obdobja nastanka knjige. Na podlagi teh posebnosti razvrščamo knjige v določene skupine tako po zunanji podobi kot po vsebini.

Zadnji, peti sklop prinaša ugotovitve o stopnji ohranjenosti vezave in knjižnega bloka posebej ter poškodbe, ki smo jih evidentirali na enem in drugem delu knjige. Prepoznane so bile mehanske poškodbe, poškodbe zaradi železotaninskega črnila, zaradi insektov, vlage, slabe kakovosti materialov, slabe vezave ali kakšne druge.

UGOTOVITVE IZ POPISA

STANJE URBARJEV

Od 68 pregledanih in popisanih urbarjev jih je kar 47 (69 %) ohranjenih v originalnem stanju, torej niso bili deležni nobenih posegov na vezavi ali knjižnem bloku. Restavriranih jih je bilo 13 ali 19 %, od tega sedem v celoti (na vezavi in knjižnem bloku), pri treh je bilo restavriranje opravljeno samo na vezavi, pri treh pa samo na knjižnem bloku. Na enem od teh, urbar I/34u, je bilo restavriranje opravljeno že prej; v času popisa je bil urbar še v konservatorsko-restavratorskem postopku prevezave².

Knjigoveška prevezava je bila izvedena pri šestih urbarjih (9 %), pri čemer niso vštete restavrirane vezave. Do prevezave je prišlo že pred desetletji, predvsem zaradi izpadanja listov ali zaradi razrahljane prvotne vezave, ki bi lahko povzročila razpadanje knjižnega bloka.

Od vseh 68 urbarjev je bilo definiranje stanja oteženo le pri dveh urbarjih, in sicer pri I/3u-2 in I/38u. Na prvem je bil namreč izveden postopek restavriranja in prevezave. To pomeni, da so bili na njem opravljeni knjigoveška prevezava ter nekaj elementov restavriranja, in sicer zgolj z namenom utrditve takratnega stanja

---

² Prevezava je vezava, ki ni prva. Vzroki za prevezavo so lahko različni, bodisi da gre za obrabo ali poškodbe prve vezave ali pa le za vpliv mode. Med prevezave sodijo tudi restavrirane vezave. (Vodopivec, 2000, str. 533).

knjižnega bloka. Zato urbarja oziroma te prevezave ne moremo šteti niti med »čiste« prevezave niti v skupino restavriranih urbarjev, saj je hkrati eno in drugo. Pri drugem urbarju, I/38u, pa gre za delno restavriranje, saj je bil poseg opravljen le delno na platnicah in ne na celotni vezavi.

POTREBNA DELA

Ob temeljitem pregledu vseh knjig je bilo ugotovljeno, da je celotna zbirka z nekaj izjemami zelo dobro ohranjena. Vendar se stanje nekaterih urbarjev s trenutno majhnimi poškodbami ob uporabi počasi slabša. Kot je razvidno iz spodnje tabele, je v izredno slabem stanju urbar s signaturo I/9u in bi ga bilo potrebno v celoti restavrirati. Pri dveh, I/2u in I/20u, pa bi bil postopek restavriranja potreben le na vezavi, morda bi bil koristen malenkostni poseg na knjižnem bloku. Zaustavitev oziroma preprečevanje širjenja poškodb bi bilo potrebno pri kar 24 (35 %) urbarjih, saj so poškodovani toliko, da bi se njihovo stanje ob pogosti uporabi hitreje slabšalo in bi morebiti že čez nekaj let morali skozi postopek restavriranja. Med temi urbarji je eden (I/53u) tak, pri katerem je bilo restavriranje opravljeno, a le na knjižnem bloku, medtem ko je vezava v slabšem stanju in bi jo bilo potrebno obnoviti. Vsekakor bi bilo najbolje, da se te poškodbe odpravijo čim prej, tako da bi bilo kasneje na originalih izvedenih čim manj posegov.

SKUPNA STOPNJA OHRANJENOSTI³

Tako imenovana skupna stopnja ohranjenosti je stopnja ohranjenosti urbarja v celoti in predstavlja razpoložljivost in možnost njegove uporabe. Skupna stopnja je »rezultat« stopnje ohranjenosti vezave in stopnje ohranjenosti knjižnega bloka. Pri določanju stopnje ohranjenosti gradiva je pomembno, da pravilno ocenimo ohranjenost njegovih vitalnih delov. Sam videz poškodbe nas lahko zavede, saj je velikokrat prizadet le estetski del, manj pa strukturni ali ravno narobe.

Za ocenitev ohranjenosti in dostopnosti gradiva so določene štiri glavne stopnje:

I. ODLIČNA OHRANJENOST

Na gradivu je od **0-10 %** poškodb in za njegovo uporabo ne veljajo nobene posebne omejitve. Takšno gradivo ima na primer nepoškodovan papir, trdno vezavo, odlično ohranjen hrbet in nenatrgane pregibne spoje. Dovoljena je uporaba v čitalnici.

II. DOBRA OHRANJENOST

Na gradivu je od **10-30 %** poškodb kot na primer porumenel papir, manjše raztrganine, delno poškodovana vezava, dobro ohranjen hrbet, vezice dobro držijo knjižni blok ima pa lahko že natrgan papir, vendar platnice niso natrgane. Uporaba v čitalnici je še dovoljena.

---

³ Razdelek povzet po Vodopivec, 2003, str. 23-30.

III. SLABA OHRANJENOST

Na gradivu je 30-50 % poškodb, zaradi česar je uporaba praviloma dovoljena le arhivistu za popis gradiva, prepovedana pa je uporaba v čitalnici. Poškodbe, ki kažejo na slabo ohranjenost gradiva so: porumenel papir, večje raztrganine, razrahljana ali delno poškodovana vezava, razpadanje hrbta, odstopanje knjižnega bloka, delno potrgane vezice. Priporočljiva je izdelava oziroma uporaba mikrofilmske kopije.

IV. ZELO SLABA OHRANJENOST

Na gradivu je več kot 50 % poškodb - zelo preperel ali močno raztrgan papir, že v fragmentih, močno poškodovana vezava, hudo poškodovan hrbet, potrgane vezice in razrahljan knjižni blok. Za takšno gradivo je nujen konservatorsko-restavratorski poseg, uporaba pa ni dovoljena niti arhivistu, kaj šele v čitalnici. Če je ocenjeno, da bo gradivo po konservatorsko-restavratorskem posegu veliko v uporabi, je pred vezavo nujno napraviti mikrofilmsko kopijo.

Ker se pri nekaterih knjigah ne da konkretno določiti stopnje ohranjenosti - knjiga ima na primer odlično ohranjeno pisno podlago (stopnja I) in dobro ohranjeno vezavo (stopnja II) - so v popisnem obrazcu dodane še tri vmesne stopnje: I - II, II - III in III - IV.

Večina urbarjev je zelo dobro ohranjenih. To so vsi tisti, ki spadajo v skupini I in I - II in jih je skupaj 51 ali 75%. Ti urbarji nimajo poškodb ali pa so te tako majhne, da s konservatorskega stališča skorajda niso vredne omembe.

Njim zelo blizu je tudi 11 urbarjev (16%), ki sodijo v skupino II. Ti urbarji imajo večinoma poškodbe na vezavi (npr. ukrivljene platnice, konkaven hrbet), medtem ko je njihov knjižni blok zelo dobro ohranjen (stopnja I ali I - II).

Bolj problematični so urbarji iz skupin II - III in III (takih je 5 ali 7 %), ki nimajo platnic ali pa so le-te močnejše poškodovane (npr. ločene od knjižnega bloka).

V skupino IV se uvršča le urbar 1/9u, ki je tako močno poškodovan, da ga ne more pregledati niti arhivist, kaj šele uporabnik, zato je označen kot nedostopen kos zbirke.

NAJPOGOSTEJŠE POŠKODBE

Pri popisu smo obravnavali dve vrsti poškodb, in sicer poškodbe na vezavi in poškodbe na knjižnem bloku. Poškodbe, katerim je bilo posvečeno največ pozornosti, so, kot rečeno, mehanske poškodbe, poškodbe zaradi železotaninskega črnila, poškodbe zaradi insektov, vlage, slabe kakovosti materialov ali slabe vezave. Do njih pride na predvsem zaradi človeške malomarnosti in nepozornosti pri hrambi gradiva, to pa navadno privede tudi do drugih vzrokov poškodb.

POŠKODBE NA VEZAVI

Vezava je pri knjigi najbolj izpostavljena in ker je njena osnovna naloga, da štiti knjižni blok, je razumljivo, da se večina poškodb »ustavi« na njej. Prav zaradi tega je pomembno, da je vezava trpežna in funkcionalna, seveda pa brez človeške pazljivosti ne more ostati takšna za vedno.

Tudi pri obravnavani *Zbirki urbarjev* je poškodb na vezavi kar precej, ki pa na srečo v večini primerov niso velike oziroma se jih da odpraviti z manjšimi posegi.

Od velikega števila raznovrstnih poškodb, ki se pojavljajo na vezavah obravnavanih urbarjev, so v spodnji preglednici zbrane le najbolj pogoste. Med njimi je vsekakor največ mehanskih poškodb.

Poškodbe na vezavi	
MEHANSKE POŠKODBE	DRUGE POŠKODBE
<ul style="list-style-type: none"> • Natrgana ali obrabljena prevleka • Obrabljeni robovi platnic • Odstopanje platnic od knjižnega bloka • Konkaven hrbet • Potrgana zapirala • Razrahljane vezice 	<ul style="list-style-type: none"> • Luknjice od insektov • Ožganine • Nagubanost platnic zaradi vlage • Ukrivljene platnice – nov pergament vleče

Stopnja ohranjenosti vezave			
I	ODLIČNA	32	47%
I – II		22	32%
II	DOBRA	5	7%
II – III		2	3%
III	SLABA	1	1%
IV	ZELO SLABA	6	9%

Kljub velikemu številu poškodb in na prvi pogled slabšemu stanju obravnavanih urbarjev rezultati v tabeli o stopnji ohranjenosti vezave kažejo, da ima večina urbarjev še dobro ohranjeno vezavo, saj jih po pregledu in analiziranju poškodb lahko kar 32 (47 %) uvrstimo v stopnjo I. To pomeni, da so za zdaj praktično brezhibne. Po ohranjenosti jim je zelo blizu tudi 22 urbarjev (32 %), razvrščenih v skupino s stopnjo ohranjenosti I - II, kar pomeni, da imajo vezave le manjše poškodbe, na primer blažjo deformacijo hrbta ali strgano prevleko. Bistveno manj jih je v skupinah II in II - III, kamor spadajo urbarji z raztrganimi platnicami ali z razrahljanimi vezicami in odstopanjem platnic od knjižnega bloka. V skupini s stopnjo III je le en urbar, ki ima poleg ostalih manjših poškodb močnejše konkaven hrbet in platnice, ločene od knjižnega bloka. V skupino med stopnjama III in IV ne sodi noben urbar, v skupini stopnje IV pa so tisti, ki so brez vezave (z izjemo I/29u in I/39u), in pa I/9u, ki je močno razjeden od insektov in mu manjka ena platnica.

POŠKODBE NA KNJIŽNEM BLOKU

Poškodbe na knjižnem bloku so precej blažje kot poškodbe na vezavi in jih je tudi bistveno manj. Med vsemi je tudi tu največ mehanskih poškodb, ki so prav tako večji del posledica človeške nepazljivosti pri uporabi knjige. Vendar pa so, gledano v celoti, knjižni bloki obravnavanih urbarjev zelo dobro ohranjeni.

Poškodbe na knjižnem bloku		Stopnja ohranjenosti knjižnih blokov	
MEHANSKE POŠKODBE	DRUGE POŠKODBE		
<ul style="list-style-type: none"> • Razrahljane, razpuščene lege • Obrabljeni, natrgani robovi listov • Iztrgani, izrezani listi • Izpadanje listov 	<ul style="list-style-type: none"> • Luknjice od insektov • Madeži in nagubanost listov zaradi vlage 		
		I	ODLIČNA
			43
			63%
		I - II	17
			25%
		II	DOBRA
			7
			10%
		IV	ZELO SLABA
			1
			1%

Skoraj vsi knjižni bloki so zelo dobro ohranjeni in nimajo večjih poškodb. V stopnjo I je tako razvrščenih 43 urbarjev (63 %), ki so pravzaprav brez poškodb ali imajo le obrabljene ali umazane robove listov.

V stopnjo I - II je uvrščenih 17 urbarjev (25 %), ki imajo večinoma strgane, izrezane liste, ki pa ne povzročajo nadaljnjega razpadanja knjižnega bloka, imajo razrahljane vezice ali lege in podobne blage poškodbe.

V skupini stopnje II pa so takšni urbarji, katerih knjižni bloki so sicer povezani, a vseeno tu in tam izpade kakšna lega ali je razpuščena, kar lahko povzroči večjo škodo v primeru, če se listi izgubijo. Takih urbarjev je sedem (10 %).

S stopnjo IV je označen samo en urbar. To je urbar I/9u, ki ima močno razjeden in luknjast knjižni blok in zato njegova uporaba ni dovoljena nikomur.

REZULTATI

Rezultati materialnega popisa 68 urbarjev, s pomočjo katerega naj bi se ugotovila stanje in stopnja ohranjenosti gradiva ter njegova dostopnost, kažejo na to, da so urbarji tega dela zbirke, kar dobro ohranjeni. To pomeni, da je le en urbar v takšnem stanju, da njegova uporaba ni dovoljena nikomur in da brez temeljitega konservatorsko-restavratorskega postopka njegova uporaba ni mogoča. Uporaba nekaterih urbarjev je sicer strogo omejena, večina pa jih kljub raznovrstnim poškodbam še ni ogroženih, a je - tako kot pri večini arhivskega gradiva - njihova uporaba dovoljena pod določenimi pogoji.

Stanje obravnavanih urbarjev		
Originalni	47	70%
Restavrirani	14	20%
Prevezani	7	10%

Vezava pri urbarjih		
Trda	46	68%
Poltrda	2	3%
Mehka	12	18%
Polmehka	1	1%
Manjka	7	10%

Skupna stopnja ohranjenosti			
Odlična	I	33	49%
Zelo dobra	I – II	18	26%
Dobra	II	11	16%
Precej slaba	II – III	3	4%
Slaba	III	2	3%
Zelo slaba	IV	1	1%

Glede na popisane poškodbe je moč ugotoviti, da je bil za večino kriv človek. Na gradivu prevladujejo mehanske poškodbe, ki so nastajale zaradi nepravilnega ravnanja oziroma rokovanja.

Natrgana prevleka, obrabljeni robovi listov in platnic, izpadanje listov, zmečkanine, ožganine, razni pregibi in umazanost so predvsem posledica neustrezne uporabe in hrambe. Na podlagi v popisu ugotovljenih poškodb je bilo nekaj urbarjev predlaganih za konservatorsko-restavratorske posege.

ZAKLJUČEK

Urbarji v *Zbirki urbarjev* predstavljajo tipično starejše arhivsko gradivo v knjižni obliki, ki se po materialni plati ne razlikuje od sočasnega knjižnega gradiva. Zato so način in rezultati popisa teh urbarjev lahko v pomoč pri podobnih projektih evidentiranja stanja starejšega knjižnega gradiva v katerikoli ustanovi, ki hrani pisno dediščino.

Materialni popis in pregled stanja omenjenega dela zbirke služi kot podlaga za opredelitev poškodb in stopenj ohranjenosti, s tem pa določa tudi dostopnost gradiva za uporabnike, pogoje uporabe v čitalnici in začetek potrebnih konservatorsko-restavratorskih posegov na poškodovanih knjigah.

PRILOGA A: Popisni obrazec

1. STANJE	☐ original	☐ restravrirano	☐ prevezava
2. PISNA PODLAGA	☐ papir	☐ pergament	
3. VEZAVA			
Tip	☐ trda	☐ poltrda	☐ mehka ☐ polmehka ☐ manka
Material	☐ usnje	☐ polusnje	☐ pergament ☐ papir ☐ platno ☐ drugo
4. DIMENZIJE KNJIGE	višina: _____ cm	širina: _____ cm	debelina: _____ cm
5. STEVILO LISTOV	skupaj: _____	popisani: _____	nepopisani: _____
STEVILO STRANI	skupaj: _____	popisane: _____	nepopisane: _____
priloženi listi	vloženi lističi med knjižni blok		

1. OPRAVLJENA DELA	restavriranje	☐ da	☐ ne
	prevezava	☐ da	☐ ne
	mikrofilmanje	☐ da	☐ ne
	zaščita	☐ da	☐ ne
2. POTREBNA DELA	restavriranje	☐ da	☐ ne
	konserviranje	☐ da	☐ ne
	mikrofilmanje	☐ da	☐ ne
	zaščita	☐ da	☐ ne
3. SKUPNA STOPNJA OHRANJENOSTI	I	I - II	II
			II - III
			III
			III - IV
			IV

1. KNJIŽNI BLOK			
a) pisna podlaga	☐ papir	☐ pergament	
b) tip	☐ enopolni	☐ večpolni:	☐ šivani ☐ lepjeni
			število pol / bifolijev v poli: _____
c) povezava	☐ da	☐ ne	
2. PLATNICE	☐ da	☐ ne	☐ drugo _____
oblika			
opora	☐ lesena	☐ lepenka	☐ brez opore ☐ drugo _____
prevleka	☐ usnjena	☐ irhovina	
		☐ taninsko usnje	
		☐ _____	☐ dekorirano: _____ ☐ nedekorirano
	☐ pergamentna	☐ galunsko usnje	
		☐ naravna barva pergamenta	
		☐ obarvana	
	☐ makulaturna:	☐ z glagolskim besedilom	
		☐ z latinskim besedilom	
		☐ z nemškimi besedilom	
		☐ z notnim zapisom	
		☐ drugo _____	
	☐ papirna	☐ naravna barva papirja	
		☐ dekorirana	
	☐ tkaninasta	☐ tip tkanine	_____
		☐ barva	_____
	☐ drugo	_____	
3. VRSTA GLAVNIH VEZIC			
št. vezic _____;	material:	☐ vrhica	☐ trakovi: _____ ☐ brez vezic

4. KAPITAL	☐ kot strukturni element	☐ prišit	☐ lepjen
	☐ kot dekorativni trak	☐ prišit	☐ lepjen
	☐ brez kapitala	☐ potrgan	☐ ni obstajal
5. HRBET	oblika hrbtna _____		
	razpiranje knjižnega bloka	☐ normalno	☐ štrleče _____
			stopnja _____
6. ZAPIRALA	☐ trakovi		
	☐ zaklepi:	☐ togi del	☐ gibljivi del
	☐ brez zapiral	☐ potrgana: _____	☐ niso obstajala
7. OBREZA	☐ nedekorirana		
	☐ dekorirana:	☐ barvana _____	
		☐ pozlačena _____	
		☐ cizelirana _____	
		☐ potisnjena - marmorirana _____	
		☐ drugo _____	

POSEBNOSTI	☐ pečati	_____
	☐ ovitek	_____
	☐ kazake	_____
	☐ iniciale	_____
	☐ ilustracije	_____
	☐ drugo	_____

VEZAVA		POŠKODBE	KNJIZNI BLOK			
SKUPNA STOPNJA OHRANJENOSTI			SKUPNA STOPNJA OHRANJENOSTI			
I	I - II	II	II - III	III	III - IV	IV
.....	.....	mehanske	.....	.....	.....	.....
.....	.....		.....	.....	.....	.....
.....	.....	železotarinsko črnilo	.....	.....	.....	.....
.....	.....	insekti	.....	.....	.....	.....
.....	.....		.....	.....	.....	.....
.....	.....	vlaga	.....	.....	.....	.....
.....	.....	slaba kakovost materialov	.....	.....	.....	.....
.....	.....		.....	.....	.....	.....
.....	.....	slaba vezava	.....	.....	.....	.....
.....	.....	drugo	.....	.....	.....	.....
.....	.....		.....	.....	.....	.....

PRILOGA 1: Popisni obrazec za urbarje AS 1074 od II/1u do II/68u (Vodopivec, Žnidaršič Golec, Ludvik)

IZBRANA LITERATURA

- AVGUŠTIN FLORJANOVIČ, B. *Popis knjižnih vezav (na primeru 23 knjig iz frančiškanskega samostana Kostanjevica v Novi Gorici): diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, 2002.
- BOGOVČIČ, I. *Prispevek k slovenski restavratorski terminologiji*. V: Zbornik razprav: *Konserviranje knjig in papirja*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1997. str. 63-68.
- CLARKSON, C. *Varno ravnanje s srednjeveškimi rokopisi in prvotiski in njihovo razstavljanje*. V: Zbornik razprav: *Konserviranje knjig in papirja*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1997. str. 141-188.
- ČUČNIK - MAJČEN, N. *Zapis v čas: osnove varovanja in konserviranja knjižničnega in arhivskega gradiva*. 1. izd. Ljubljana: samozaložba, 1996.
- GOLOB, N. *Pergament je najplemenitejša pisna osnova*. V: *Samostani v srednjeveških listinah na Slovenskem*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1993. str. 65-80.
- *IFLA načela za hrambo knjižničnega gradiva in za ravnanje z njim*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za bibliotekarstvo, Arhiv Republike Slovenije, 2000.
- LUDVIK, J. *Stanje dela Zbirke urbarjev Arhiva Republike Slovenije: diplomsko delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. Oddelek za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo, 2004.
- LUDVIK, J., VODOPIVEC, J., ŽNIDARŠIČ GOLEC, L. *Materialni popis dela Zbirke urbarjev Arhiva Republike Slovenije - AS 1074, I/1u-I/68u*, Arhivi, 2004, (v tisku).
- MANIACI, M. *Terminologia del libro manoscritto*. Milano: Editrice Bibliografica, 1996.
- PEARSON, D. *Provenance Research in Book History: A Handbook*. London: The British Library, 1994.
- UMEK, E. *Urbar*. V: *Enciklopedija Slovenije*, zv. 14. (U - We). Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000. str. 95-96.
- VODOPIVEC, J. *Trajnost dediščine na papirju*. Arhivi, let. 26, 2003, št. 1, str. 23-30.
- VODOPIVEC, J. *Vezave srednjeveških rokopisov: strukturne prvine in njihov razvoj*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2000.
- VODOPIVEC, J., GOLOB, N. *Zapis in podoba: ohranjanje, obnavljanje, oživljanje*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1996.
- ŽNIDARŠIČ GOLEC, L. *Zbirka urbarjev - okrog 1350-1850: arhivski inventar (tipkopis)*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003.
- ŽONTAR, J. *Arhivska veda v 20. stoletju*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 2003.

SUMMARY

REPORT ON DAMAGES AND CONDITION OF OLDER HARDCOVERED ARCHIVES OF THE URBARIA COLLECTION KEPT IN THE ARCHIVES OF THE REPUBLIC OF SLOVENIA

The examination as well as the description of archival holdings should enable the determination of their accessibility. These data should include information about the so called conservation degree, storing conditions and accessibility of each item for researchers as well as for an eventual conservation and restoration process.

In order to get extremely reliable results the items should be examined systematically, described and analyzed with regard to their physics.

The article presents *Urbaria* of one of the four parts of the *Collection of Urbaria* kept in the Archives of the Republic of Slovenia (AS 1074). Special attention is paid to their physical state and damages.

Since *Urbaria* are typical (older) hardcovered archival documents, similar to other hardcovered records, the survey as well as the report on their condition presented in this paper may serve as an example for further examinations and physical descriptions of our hardcovered cultural heritage.

Jedert Vodopivec, vodja Centra za konserviranje Arhiva Republike Slovenije je vključena tudi v univerzitetni proces izobraževanja na področju zaščite in konserviranja knjižničnega, arhivskega in grafičnega gradiva. V okviru Arhivskega centra za strokovni razvoj vodi seminarje s področja materialnega varovanja in konserviranja arhivskega gradiva in že vrsto let sodeluje v konservatorsko-restavratorskih raziskovalnih projektih skupaj z Inštitutom za celulozo in papir.

Jana Ludvik je v juniju 2004 na Oddelku za bibliotekarstvo Filozofske fakultete v Ljubljani diplomirala pod mentorstvom doc. dr. Jedert Vodopivec. Diplomsko nalogo z naslovom »Stanje dela Zbirke urbarjev Arhiva Republike Slovenije« je izdelala na podlagi analize gradiva v čitalnici ARS, v katere sta bila zajeta natančen pregled in popis enega od štirih delov Zbirke urbarjev.